

DEBATT OCH REFLEXER

VAR FINNS FIENDEN?

Av fil. kand. HENRIC VON SCHWERIN

Den svenska konservatismen har oändligt mycket mera gemensamt med betydande grupper inom socialdemokratien än med den extrema liberalismen. Det finns inte någon gemensam huvudfiende för borgerligheten. Den s.k. MBS-ideologin är en ren tros-sak och har ingenting med modern verklighetsanalys att skaffa. Fil. kand. Henric von Schwerin kommer i denna artikel fram till, att borgerlig samling mot socialdemokratien långt ifrån kan vara det väsentliga målet för en konservativ politik. Professor Erik Anners menar dock i ett svar, att »tokvänstern» är isolerad. Den nu s.k. intellektuella vänstern skulle därför i en trepartisamverkan vara dömd till maktlöshet.

Det är rätt vanligt i den svenska politiska diskussionen, att man utpekar en bestämd fiende mot vilken alla krafter måste koncentreras. Bara fienden blir slagen, så kommer allt att bli bättre: missförhållandena kommer att försvinna och nya friska krafter att dra

in i ett vanvårdat kanslihus.

Men låt oss se ett ögonblick på läget sådant det verkligen är: den utpekade, som skall nedkämpas, är socialdemokratien. Krafterna, som måste enas, är de borgerliga partierna. Ty det är den borgerliga splittringen som har möjliggjort det långa socialdemokratiska maktinnehavet. Och följaktligen måste splittringen övervinnas.

Det hela låter ju alltsammans mycket enkelt. Men är det i själva verket så enkelt? Är det ens självklart?

En politisk motståndare, som man vill rikta alla krafter mot, måste företräda en värdeskala och en målsättning, som man helt ogillar. Och de krafter som skall enas måste ha värden gemensamma, vilka man gillar. Det måste följaktligen, från konservativt håll, kunna bevisas, att socialdemokratien utgör konservatismens motpol, samt att konservatismen i sin grundåskådning står liberalismen och de inom centern företrädda värderingarna så nära, att eventuella menings-skiljaktigheter framstår som oväsentliga i förhållande till den gemensamma motsatsställningen till socialdemokratien.

Den "atomistiska" liberalismen

Rent historiskt sett framträdde konservatismen som motoffensiven

mot franska revolutionens liberala idéer. Dessa uppbars först och främst av en renodlad individualism. Man rörde sig blott med två begrepp: staten och den enskilde. Folket uppfattades blott som summan av de inom ett visst område bosatta människorna, staten som det redskap vilket skulle reglera samlevnaden dessa människor emellan. Konservativa tänkare tog avstånd från denna samhällssyn, som de kallade "atomistisk". I stället hävdade de människornas samhörighet med inom samhället organiskt framvuxna mellanmakter, och kom härigenom i motsättning till den liberala dualism, som blott räknade med staten och individen.

Medan liberalismen hävdade individens absoluta dominans och därför ville begränsa statens uppgifter till det minsta möjliga, hävdade konservatismen, mot bakgrund av uppfattningen om nationen som en historiskt framvuxen realitet och ett väsentligt värde i utvecklingen, att staten företräder nationens enhet och kontinuitet gentemot eventuella centrifugala krafter hos de olika samhällsgrupperna.

Medan liberalismen utgår från individernas, d. v. s. massans ensambestämmanderätt i statslivet, företräder konservatismen i anslutning till sin uppfattning om den naturliga jämvikten mellan den enskilde, mellanmakterna och staten ett slags konstitutionell balanslära, som väl ytterst går tillbaka på Montesquieus maktfördelningsteorier. Under tidigare skeden tog sig denna förkärlek för den politiska balansen uttryck i författningar, där kungamakt och riksdagsmakt vägrade jämt mot varandra. Under senare år har man sökt uppnå en liknande jämvikt genom att ba-

lansera riksdagsmakten mot ett folkomröstningsinstitut. Den förkärlek för den schweiziska författningen, som lagts i dagen av högerpolitiker som bl. a. Jarl Hjalmarson och den framlidne Elis Håstad, står alltså i full samklang med klassiska konservativa grundtankar.

I äldre konservatism talade man gärna om "kronan Sverige", om riket, vars fördel vägrade tyngre än klass- och privatintressen. Detta synsätt har fått bestämma den svenska högerns inställning i försvarsfrågan. Och det låg bakom Lindmanregeringens initiativ till statsengagement i de norrländska malmgruvorna och den konservativa insatsen för en lagstiftning mot vanhävd av jord och skog.

Om man nu jämför denna grundinställning med å ena sidan liberalismen, å andra sidan de åsikter, som modern svensk socialdemokrati ger uttryck för, kommer man fram till för den politiska debatten av i dag rätt chockerande slutsatser.

Redan Rickard Lindström skrev omkring 1930, att man inom svensk socialdemokrati kunde räkna de alltjämt troende marxisterna på fingrarna. Ernst Wigforss, som ansetts företräda sitt partis vänsterflygel, kallade samlingen av sina tal och artiklar "Från klasskamp till samverkan". Arthur Engberg yttrade vid ett tillfälle, att socialdemokratin borde utveckla sig från ett klassparti till ett riksparti. Socialdemokratin understryker "det allmännas" betydelse i samhällslivet på ett sätt, som ibland kan komma äldre konservativa talesätt om riksintressets primat snubblande nära.

Mellan konservatism och socialism har det visserligen förekommit en grundläggande skillnad så-

tillvida, som konservatismens begrundat statens eller de sociala gemenskapernas betydelse med att framhålla deras uppgift som den enskildes rättsskydd, medan socialismen stundom rört sig med ett renodlat kollektivistiskt betraktelsesätt, som den ytterst ärvt från liberalismen. Enligt denna handlar ledamöterna av en parlamentarisk församling å folkets vägnar. Man sätter likhetstecken mellan de få och de många, mellan de valda och väljarna. Det kommunistiska systemet i Sovjetunionen sätter likhetstecken mellan staten och folket: statsorganen handlar å folkets vägnar. Det förstatligade näringslivet "ägs" av folket och "förvaltas" å dess vägnar av funktionärerna. Detta är en lek med äganderättsbegreppet, som kommunismen likaledes ärvt från liberalismen. I det gamla bondesamhället fanns det ett konkret psykologiskt förhållande mellan ägaren och egendomen. Bonden både ägde och förvaltade gården. Den var ett med honom. Men äganderätten uppfattades samtidigt som en förpliktelse — "det är inte bonden, som äger gården, det är gården, som äger bonden", som en finlandssvensk diktare uttryckt förhållandet: bonden hade erhållit sin egendom av tidigare släktled, och han skulle i sinom tid lämna den oförkränkt i arv åt nästa. I det högkapitalistiska samhället administreras storföretagen och koncernerna av en teknokratstab, som — formellt — handlar å ägarnas vägnar. Men ägarna, de många aktieinnehavarna, har sällan något inflytande över denna förvaltning. Kommunismens förstatligade näringsliv skyntar i förlängningen av den högkapitalistiska jättekoncernen: hela näringslivet är ett enda storbolag, och statsförvalt-

ningen har övertagit den administrativa personalens roll i den kapitalistiska trusten.

Modus vivendi mellan staten och den enskilde

Svensk socialdemokrati torde emellertid ha genomskådat denna yttersta konsekvens av det betraktelsesätt, som man tagit i arv från liberalismen; till och med Wigforss har gång på gång framhållit statssocialismens vådor. Man strävar därför efter ett modus vivendi mellan staten och den enskildes initiativ på det ekonomiska fältet, låt vara att man väl ännu inte riktigt funnit melodin.

Om vi nu betraktar den svenska liberalismen av i dag kan vi utan vidare fastställa, att dess individualistiska grundval är lika fast som förut. Ur den har spirat en nästan total revolt mot alla för den mänskliga gemenskapen väsentliga värden. Man går så långt, att man vill upplösa sådana band som den personliga troheten. Den uppsaliansiske akademikern Armas Lappalainens artikelserie i Dagens Nyheter om "Trolöshetens filosofi" är på denna punkt lika betecknande som de applåder han erhållit från den svenska liberalismens filosofiska orakel professor Ingmar Hedenius. Man hävdar utan omsvep, att svek mot inte bara idéer utan även personliga vänner är ett naturligt uttryck för människans fortsatta frigörelse. Troheten mot en idé, likväl som fasthållandet vid en personlig vänskap, kan tvinga en människa att lägga band på sig. Detta tvång måste hon befrias från. Att den yttersta politiska konsekvensen av denna extremistiska individualism närmast blir raka motsatsen och i vår tid redan förverkligats i Mao Tse-tungs Kina — där

ingen längre torde behöva, eller våga, känna sig tyngd av några krav, som personliga lojaliteter ställer — tycks man ännu ej ha upptäckt.

Det råder väl inget tvivel om, att svensk konservatism har oändligt mycket mera gemensamt med betydande grupper inom socialdemokratin än med den extrema liberalism i vars förlängning — sedan må man väsnas om fria aborter eller om frihet i största allmänhet hur mycket man vill: det har diktatursträvare gjort i alla tider — det teknokratiska robotsamhället ändå obönhörligt avtecknar sig som det kanske omänskligaste hot vårt fria samhälle någonsin kommer att ställas inför, ett iskallt överhets- och övervakningssamhälle, där inte längre polis Paulus Bergström tar uppvigglaren mot Åkarpslagen i hampan för att släpa in honom i byhäktet, men där Sveriges Radio vakar i etern och Expressen slår larm på jorden.

Visst finns det inom socialdemokratin, och främst bland dess intellektuella, grupper som starkt infekterats av liberal propaganda, som är tjusade av hoppet om att få höra till framtidens "nya klass" inom statsförvaltning och opinionsbildande media, och som samtidigt genom pacifistorganisationerna idkar nära samröre med kommunisterna. Men denna strömning är dessbättre alltjämt i hopplös minoritet inom partiet. Skulle de liberala trolöshetsidéerna vinna vidare spridning inom socialdemokratin, skulle det bl. a. innebära dödsstöten mot den solidaritetsmoral, som bär upp svensk fackföreningsrörelse. Och det råder ingen tvekan om att denna solidaritetsmoral har åtskilligt gemensamt med de värden, som ännu hävdas i vida konservativa kretsar.

Visst förefinns i dagspolitiken en mängd åsiktsskillnader mellan högern och socialdemokratin. Skattepolitiken har utgjort ett kärt tvis-teämne. Striden om ATP har väl ytterst varit en fråga om vem som skall förvalta de kapitalanhopningar, om vilkas nödvändighet i och för sig man varit rätt ense. Men bortser man från dagspolitikens av taktiska hänsyn betingade spel är det dock uppenbart, att en borgerlig samling mot socialdemokratin som det väsentliga målet för konservativ politik inte alls framstår som någonting självklart utifrån konservativa synpunkter: den skulle tvärtom kunna leda till att krafter, som i själva verket står konservatismen allra fjärmast, finge än större inflytande i svenskt samhällsliv än de — dessvärre — redan har.

Obetydlig skillnad "arbetarklass — borgare"

Därtill kommer, att den sociala strukturomvandlingen i vårt land på inget sätt motiverar en uppdelning i två politiska läger. Den s. k. MbS-ideologin bygger enbart på en enda föreställning, nämligen att brittisk 1800-talsparlamentarism skulle vara det lyckligaste och ändamålsenligaste av alla statsskick, och att allt måste läggas tillrätta för att ett parlamentariskt system skall kunna arbeta på det sätt som förebilden anger. Denna föreställning är givetvis en ren trossak och har ingenting med modern verklighetsanalys att skaffa. I själva verket har ju skillnaderna mellan arbetarklass och borgare blivit allt obetydligare: någon helt klar gränslinje finns helt enkelt inte längre. Inte blott inkomstmässigt utan även i fråga om levnadsvanor håller en utjämning på att äga rum,

som leder fram till ett helt nytt samhällsmönster. Den moderna tekniken tenderar dessutom mot produktionsformer, som minskar antalet arbetare i gängse mening till förmån för växande grupper av tjänsteutförare. Utifrån en nationell värdering är denna utveckling blott att hälsa med tillfredsställelse, och det kan då ej heller vara följdriktigt att söka driva fram ett politiskt system, vilket bara är ägnat att konservera de klasskom-

plex, som ej längre har fotfäste i det levande samhället.

Mot denna bakgrund förefaller det, som om tiden håller på att mogna för en revision av de gamla föreställningarna om en borgerlighetens huvudfiende. Frågan är, om inte själva begreppet borgerlighet lika väl som begreppet arbetarklass börjar bli moget för inleverering till ett museum för antik politisk rekvisita.

SAMVERKAN NÖDVÄNDIG

På en punkt — men också bara en — kan jag oförbehållsamt instämma med Henric von Schwerin: själva begreppen borgerlighet och arbetarklass är mogna för avskrivning. De representerar en intresse-motsättning i ett numera passerat utvecklingsstadium. Att använda dem betyder att bidra till att bevara en politisk gränsdragning, som inte längre är naturlig.

Däremot har jag en helt annan åsikt än von Schwerin om konsekvenserna av det förhållandet att konservatismen har oändligt mycket mera gemensamt med betydande grupper inom socialdemokratien än med den extrema liberalismen. von Schwerin menar att detta är ett argument mot en trepartisamverkan inom den demokratiska oppositionen med sikte på ett skifte i regeringsmakten i enlighet med parlamentarismens principer. En sådan samling skulle enligt honom »kunna leda till att krafter, som i själva verket står konservatismen allra fjärmast, finge än större inflytande i svenskt samhällsliv än de — dessvärre — redan har».

Jag föreställer mig nämligen att

von Schwerin högeligen överskattar den faktiska politiska betydelse, som denna extrema liberalism har. Det är riktigt att vi i detta land — liksom i åtskilliga andra jämförliga länder — har företrädare för en till nihilism urartad liberalism. Denna s. k. intellektuella vänster, mångenstädes kallas den för enkelhetens skull för »tokvänstern», är enligt min tro mera ett intressant idéhistoriskt fenomen än en politisk maktfaktor av större relevans. Fenomenet är förklarligt; vårt välståndssamhälle bygger på idéer och institutioner, som har sina rötter i det gamla fattigsamhället. Urgamla moral- och rättsföreställningar, som i en gångigen tid fyllt nödvändiga fridskapande och samordnande funktioner, och som människorna *måste* anpassa sig till om de ville överleva, ställs då under intensiv debatt. Vi befinner oss i en svår och smärtsam process av omprövning och nyorientering i ett nytt läge, där historiska erfarenheter är till ringa hjälp. Nu har t. ex. Armas Lappalainen drivit sin omprövning av moralen så långt att han hävdar

att vi inte bör ha någon moral alls utan följa ögonblickets impulser. För min del finner jag hans debattinlägg värdefulla; de har nämligen snabbt gjort klart att hans väg kan vi omöjligen gå. Ty den vägen leder — som von Schwerin påpekar — rakt in i ett förmyndarsamhälle av ohyggligaste slag.

Det faktum, att hrr Lappalainen, Hedenius och andra av liknande mening bereds ett stort utrymme i vissa pressorgan liksom i radio och TV betyder dock inte att deras filosofi omfattas av någon mera talrik opinion. Tvärtom är det väl så att alla någorlunda vettiga människor inom alla partier, kommunisterna inte undantagna, känner sig ha mera gemensamt med varandra än

med »tokvänstern». Och dessa människor kan förmodas vara i solid majoritet inte bara inom högern och socialdemokratien, utan också inom folkpartiet och centerpartiet.

I en trepartisamverkan skulle därför den s. k. intellektuella vänstern vara dömd till samma maktlöshet som fåtalet reaktionära — d. v. s. ekonomiskt och socialpolitiskt ultraliberala — inom högerpartiet.

Vad motiveringarna för en trepartisamverkan inom den demokratiska oppositionen beträffar kan jag nöja mig med att hänvisa till Nils Andréns artikel i detta häfte — liksom till ledarartikeln.

Erik Anners.

OM debattkonst

Det skall villigt medgivas, ja t.o.m. understrykas, att tidningar och politiker av alla färger utan undantag efter omständigheterna sätta sig över det ärliga, förutsättningslösa andliga arbetets resultat; icke blott liberal behandling av t.ex. vaccinations- och nykterhetsproblemen utan även det slag av argumentering, som stundom möter från högerhåll exempelvis i ekonomiska frågor, äro härvid endast alltför belysande. Men ingen som med oförvillad blick har följt politikens och publicistikens utveckling hos oss under de senaste årtiondena skall djärvast bestrida, att socialdemokraterna varit banbrytare för hela denna kulturfördärvande tendens, lika visst som de fortfarande äro många hästlängder framom sina medtämlare i taktiken att behandla alla frågor som partifrågor, alla människor efter deras politiska ståndpunkt och alla meningsbyten som ägnade att föras enligt den primitiva demokratiens polemiska metoder.

Svensk Tidskrift 1915